

Debatteren in de klas

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. Waarom debatteren?	3
2. Link met de eindtermen	4
2.1. Lager onderwijs	4
2.2. Secundair onderwijs	5
3. De rol van de leerkracht en didactische aanpak	6
3.1. Het debat leiden	6
3.2. De houding van de leerkracht	7
3.3. Onderwijsstrategieën	7
3.4. Voorbeelden van het gebruik van deze onderwijsstrategieën	8
4. De verschillende fases van het debat	12
4.1. De ruimte inrichten en het debat vormgeven	12
4.2. Tools om te gebruiken vóór het debat	13
4.3. Het kader van het debat bepalen	15
5. Enkele debatvormen	16
5.1. Kringgespek	17
5.2. Het popcorn-format	18
5.3. De post-its	19
5.4. Het aquarium	20
5.5. Het vrijwillig debat	21
5.6. Het world café	22
5.7. Speeddaten	23
5.8. De stoelendans	24
5.9. Bewegend debat	25
5.10. Rug tegen rug - argumentatieoefening	26
5.11. Argumentatieoefeningen	27
5.12. De constructieve dialoog	28
5.13. Filosofische denkvragen	29
Bijlage	30
Wil je meer doen?	31

Inleiding

In een voortdurend veranderende samenleving, gekenmerkt door een grote verscheidenheid aan meningen en overtuigingen, is het essentieel om te leren in dialoog te gaan met mensen die niet noodzakelijk onze waarden delen. Dat leerproces van respect en luisteren vormt een essentieel onderdeel van het democratische proces en sluit nauw aan bij het bevorderen van een cultuur waarin mensenrechten centraal staan. Toch moeten we vaststellen dat jongeren in de klas zelden beschikken over momenten waarop ze samen controversiële onderwerpen kunnen verkennen — onderwerpen die vaak als te gevoelig of te complex worden beschouwd, zoals extremisme, gendergerelateerd geweld, migratie of seksuele voorkeur. Wanneer leerlingen geen toegang hebben tot zulke gestructureerde momenten van uitwisseling, kunnen ze met onbeantwoorde vragen blijven rondlopen. Ze gaan dan sneller te rade bij hun omgeving of zoeken informatie op sociale media, en kunnen daarbij frustratie of verwarring ervaren over belangrijke kwesties die zowel hun gemeenschap als de hele samenleving aanbelangen. Zonder passende begeleiding op school missen ze houvast om deze thema's op een constructieve en respectvolle manier te benaderen, evenals mensen bij wie ze terecht kunnen voor ondersteuning in dit proces.

Met dit inzicht in het achterhoofd hebben we deze handleiding gemaakt als een hulpmiddel voor leerkrachten, zodat zij in de klas een veilige en gestructureerde omgeving kunnen creëren die uitnodigt tot debat en gedeelde reflectie. Aan de hand van een reeks concrete technieken en werkvormen wil deze bundel het organiseren van gesprekken — ook over gevoelige onderwerpen — vergemakkelijken, terwijl hij tegelijk bijdraagt aan het ontwikkelen van essentiële burgerschapscompetenties: openheid van geest, kritisch denken, empathie, tolerantie en het vermogen om meningsverschillen op een vreedzame manier op te lossen.

Deze handleiding sluit aan bij de minimumdoelen en eindtermen van het lager- en secundair onderwijs en wil bijdragen aan de vorming van actieve, verantwoordelijke en wereldgerichte burgers die in staat zijn om zich uit te drukken én naar anderen te luisteren met respect en openheid. Ze moedigt elke leerkracht aan om een sleutelrol op te nemen in dit proces, door jongeren de nodige handvatten te bieden om de diversiteit aan meningen te begrijpen en met inzicht te handelen in een democratische en complexe samenleving.

1. Waarom debatteren?

Debatteren zorgt ervoor dat je ergens op kunt reflecteren vanuit meerdere standpunten en dat je tijdens de discussie nieuwe inzichten kunt opdoen. Zo kan je een diepgaander beeld krijgen van het besproken onderwerp.

Debatteren over controversiële onderwerpen maakt bovendien integraal deel uit van het democratisch proces. Het stelt jongeren in staat om essentiële burgerschapscompetenties te ontwikkelen, zoals **ruimdenkendheid, nieuwsgierigheid, empathie, tolerantie, het vermogen hun stem te laten horen en naar anderen te luisteren, en om conflicten op een vreedzame manier op te lossen.**

Het bestuderen van controversiële thema's bevordert bovendien het kritisch denken en de analytische vaardigheden van leerlingen. Denk daarbij aan het beoordelen van de betrouwbaarheid van ontvangen of gehoorde informatie, het herkennen van vooroordelen (gebaseerd op emotie) en het vellen van oordelen op basis van rede en feiten.

2. Link met de eindtermen

2.1 Lager onderwijs

6^e leerjaar

Mondeling taalgebruik – Luisterbegrip

1.3.4 De leerling kan beoordelen hoe een tekst zijn/haar standpunt wel of niet beïnvloedt.

Mondeling taalgebruik – Spreken, presenteren en vertellen

1.3.5 De leerling kan bij het spreken gepaste woordkeuze en complexere zinsconstructies gebruiken.

1.3.6 De leerling kan ideeën, gedachten en verworven inzichten gestructureerd formuleren.

1.3.7 De leerling kan meningen beargumenteren op basis van zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.3.8 De leerling kan voorafgaand aan het vertellen en presenteren inhoud verzamelen en structureren op basis van zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.3.9 De leerling kan bij het vertellen en presenteren een gepaste expressie en gepast register gebruiken.

Mondeling taalgebruik – mondelinge interactievaardigheden

1.3.10 De leerling kan doelgericht en genuanceerd deelnemen aan mondelinge interactievormen zoals dialoog, discussie en groepsgesprek en hierbij de volgende interactiestrategieën toepassen:

- voortbouwen op andermans ideeën;
- verbanden leggen tussen verschillende standpunten;
- argumenten bevragen en nuanceren;
- met ondersteuning tot een conclusie komen.

Taalsysteem en taalgebruik – woordenschat

1.4.2 De leerling kan formeel en informeel taalgebruik conform de context inzetten.

1.4.3 De leerling kan woorden genuanceerd en gepast inzetten met steeds hogere abstractiegraad en figuurlijk taalgebruik.

2.2 Secundair onderwijs

1^e graad

Burgerschap

A- & B-stroom

07.04 - De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.

Nederlands

A-stroom

02.05 - De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

02.06 - De leerlingen drukken zich creatief uit met taal.

02.07 - De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

02.08 - De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

B-stroom

02.04 - De leerlingen spreken en schrijven doelgericht in eenvoudige communicatieve situaties.

02.05 - De leerlingen drukken zich creatief uit met taal.

02.06 - De leerlingen nemen doelgericht deel aan eenvoudige mondelinge en schriftelijke interactie.

02.07 - De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Sociaal-relatieve competenties

A- & B-stroom

05.01 - De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.

2^e & 3^e graad

Burgerschap

Finaliteit doorstroom, arbeidsmarkt & dubbele

07.04 - De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.

Nederlands

Finaliteit doorstroom & dubbele

02.06 - De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

02.07 - De leerlingen drukken zich creatief uit met taal.

02.08 - De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

02.09 - De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Finaliteit arbeidsmarkt

02.05 - De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

02.06 - De leerlingen drukken zich creatief uit met taal.

02.07 - De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

02.08 - De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Sociaal-relatieve competenties

Finaliteit doorstroom, arbeidsmarkt & dubbele

05.01 - De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.

3. De rol van de leerkracht en didactische aanpak

3.1. Het debat leiden

Er is een belangrijke rol weggelegd voor de leerkracht tijdens het voeren van een debat in de klas, zowel met betrekking tot de organisatie van het debat als tot de houding tijdens het debat.

Een debat leiden betekent:

- geen eigen mening geven;
- het doen vooruitgaan van de discussie;
- het debat opnieuw op gang brengen;
- het identificeren van argumenten die de verschillende stellingnames kunnen ondersteunen. Het is makkelijker om te reageren op een argument dan op een mening. Moedig de leerlingen aan om uit te leggen waarom ze een bepaalde positie innemen. Besteed hierbij extra aandacht aan de vraag wat een goed argument is;
- vragen stellen over de argumenten: kan je uitleggen waarom je dat denkt? Wat is je hoofdargument? Kun je aantonen dat je redenering correct is? Hoe ben je op dit idee gekomen?;
- herformuleren;
- het stellen van verhelderingsvragen: kan je dit illustreren met een voorbeeld?;
- het stellen van vragen over eventuele gevolgen: wat is het gevolg hiervan voor...? Geldt dat voor iedereen? Geldt dat voor alle situaties?;
- het aan bod laten komen van meerdere perspectieven: zijn er ook andere meningen mogelijk? Zou de omgekeerde redenering ook juist kunnen zijn?;
- het samenvatten van de belangrijkste ideeën;
- het geven van tussentijdse samenvattingen;
- weten hoe te reageren op de aangevoerde argumenten.

Een goed argument!

Een goed argument legt duidelijk uit waarom men iets denkt. Ook wordt er een geldige reden gegeven.

“Computers zijn gevaarlijk. Iedereen weet dat, want dat is nu eenmaal zo” → dit is geen goed argument.

“Computers kunnen gevaarlijk zijn, omdat mensen er te veel op vertrouwen en daardoor minder zelf nadenken” → dit is beter, want hierop kan gereageerd worden.

Een goed argument is een reden die iemand anders kan begrijpen, ook al is die persoon het er misschien niet mee eens. Het aanbrengen van een bepaalde structuur in het debat kan helpen: “Ik ben (niet) akkoord met..., die zegt dat..., omdat...”.

3.2. De houding van de leerkracht

Robert Stradling (1984)¹ identificeerde **verschillende onderwijsstijlen** die zijn vertaald naar mogelijke houdingen die leerkrachten kunnen aannemen tijdens een debat. Elke houding heeft haar voordelen en nadelen. Het is aan jou om te kiezen in welke houding je je het meest comfortabel voelt en welke houding(en) het meest geschikt is/zijn om de discussie vooruit te helpen.

- **Neutrale voorzitter:** de leerkracht mag in deze benadering geen persoonlijke meningen uiten, maar moet enkel optreden als facilitator van het gesprek. Dit kan de invloed van de leerkracht op de discussie verkleinen. Het is echter moeilijk om te volharden in deze houding, vooral wanneer slecht geïnformeerde uitspraken worden gedaan. Bovendien kan deze aanpak soms bepaalde houdingen en vooroordelen versterken. Sommigen zijn bovendien van mening dat deze houding de geloofwaardigheid van de leerkracht in de klas kan schaden.
- **'Evenwichtige' aanpak:** de leerkracht legt een brede verscheidenheid aan alternatieve standpunten over een onderwerp voor aan de leerlingen. Dit zonder zijn of haar eigen standpunt te onthullen. Dit toont aan dat iets vaak niet zwart-wit is en dat er argumenten zijn waar de leerlingen zelf misschien niet aan zouden denken. Toch bestaat het risico dat leerlingen door deze aanpak denken dat alle argumenten even sterk zijn.
- **Advocaat van de duivel:** de leerkracht neemt bewust een positie in die tegenovergesteld is aan die van de leerlingen. Hoewel dit ervoor zorgt dat het volledige spectrum aan standpunten verkend kan worden, kan het er ook voor zorgen dat de leerkracht met deze bepaalde mening geassocieerd gaat worden. Bepaalde standpunten té goed verdedigen kan bovendien bestaande vooroordelen versterken.
- **Bewuste positionering:** de leerkracht onthult op een bepaald moment tijdens de verkenning van het onderwerp zijn of haar eigen standpunt. Dit helpt leerlingen zich bewust te worden van de vooroordelen en biases van de leerkracht en biedt een voorbeeld van hoe je kunt reageren op een controversieel onderwerp. Toch kan deze aanpak er ook toe leiden dat leerlingen een mening overnemen enkel omdat het die van hun leerkracht is.
- **Bondgenoot:** de leerkracht kiest de kant van een leerling of een groep leerlingen. Dit kan leerlingen die het moeilijk hebben of die uit meer kwetsbare groepen komen helpen zich uit te drukken en hun argumenten vorm te geven. Toch kan het er bij deze aanpak op lijken dat de leerkracht mensen voortrekt of dat deze vooral zijn of haar eigen standpunt promoot.
- **Het officiële verhaal:** De leerkracht verdedigt het standpunt dat door de overheid wordt voorgeschreven. In dit geval kunnen leerlingen echter het gevoel krijgen dat hun discussies zinloos zijn, omdat er maar één mening echt lijkt te tellen: de officiële mening.

1. Robert Stradling is een emeritus hoogleraar geschiedenis die bekendheid heeft verworven met zijn handboeken over multiperspectiviteit in het onderwijs: "Multiperspectiviteit in het geschiedenisonderwijs: handboek voor docenten". Stradling, R., Noctor, M., Baines, B. (1984). Teaching controversial Issues. Londen: Edwrd Arnold.

3.3. Onderwijsstrategieën

Naast bepaalde houdingen, worden in de literatuur verschillende onderwijsstrategieën genoemd die in specifieke situaties kunnen worden toegepast (bijvoorbeeld bij zeer emotionele discussies, polarisatie, extreme vooroordelen, onvoorwaardelijke consensus, apathie, enz.).

- **Afstand nemen:** gebruikmaken van vergelijkbare (aardrijkskundige, geschiedkundige of fictieve) voorbeelden of parallellen om een gevoelig onderwerp bespreekbaar te maken in de klas.
- **Compenseren:** het inbrengen van nieuwe informatie, ideeën of argumenten wanneer leerlingen uitgesproken meningen uiten die op onwetendheid gebaseerd zijn, wanneer de minderheid onder druk staat van de meerderheid of wanneer er sprake is van consensus zonder kritische bevraging.
- **Empathie:** activiteiten die erop gericht zijn leerlingen te helpen zich te verplaatsen in het standpunt van een ander. Dit in het bijzonder wanneer het gaat om impopulaire groepen, kwesties die verband houden met vooroordelen of discriminatie, of onderwerpen die ver afstaan van de leefwereld van de leerlingen.
- **Verkennen:** het uitvoeren van onderzoeksactiviteiten of probleemoplossende opdrachten wanneer het onderwerp complex of onduidelijk is.

Er zijn bovendien ook nog twee andere, meer recente, strategieën:

- **Depersonaliseren:** het gebruik van taal die op de samenleving gericht is in plaats van op de persoon (bijvoorbeeld 'jij', 'je', 'jouw' vervangen door 'wij', 'ons', 'iemand', 'de samenleving'). Dit vooral wanneer leerlingen persoonlijk betrokken zijn of bijzonder gevoelig voor het onderwerp.
- **Engagement:** het inzetten van inhoud of activiteiten die zeer boeiend of relevant zijn voor de leerlingen, vooral in situaties van apathie of wanneer er geen reacties komen.

3.4. Voorbeelden van het gebruik van deze onderwijsstrategieën²

Afstand nemen

Wanneer een vraag bijzonder gevoelig ligt, kan het verstandiger zijn om deze op een indirecte manier te benaderen dan op een te directe manier. Een manier waarop je dit kunt doen is door het trekken van historische, aardrijkskundige of fictieve parallellen.

Deze techniek helpt voorkomen dat discussies over explosieve onderwerpen uit de hand lopen en stelt leerlingen in staat hun vooroordelen en vooringenomenheid opzij te zetten, waardoor ze zich openstellen voor de complexiteit van de kwestie.

Verhalen kunnen een uitstekende manier zijn om gevoelige en complexe kwesties aan te kaarten. Om effectief te zijn, moet de situatie in het verhaal echter nauw aansluiten bij de belangrijkste elementen van het onderwerp dat het wil introduceren – het moet dezelfde diversiteit aan standpunten, argumenten en belangen en meer van dergelijke zaken bevatten.

Dit lukt vaak het gemakkelijkst met een verhaal dat speciaal voor de klas is geschreven en waarin het te behandelen gevoelige onderwerp aan bod komt, of door elementen uit een al bestaand verhaal aan te passen zodat ze overeenkomen met de werkelijkheid.

Op de volgende pagina's vind je een voorbeeld van een fictief verhaal waarmee je de discussie over het samenleven van twee culturen op gang kunt brengen.

De school aan de rand van het bos

Lang, lang geleden was er een land dat maar om één ding bekend stond: het was bijna helemaal in tweeën gedeeld. De ene helft van het land was bedekt met een dicht bos. De andere helft was een grote vlakte zonder bomen.

De mensen in het bos leefden bijna volledig van de bomen. Ze hakten grote eiken om met bijlen, verbrandden berkenstammen om er houtskool van te maken en plantten jonge scheuten om de gekapte bomen te vervangen. Op de open plekken bouwden ze houten huizen en richtten ze altaren op ter ere van de bosgeesten. Het was een verlegen volk dat een vredig spiritueel leven leidde, in harmonie met elkaar en met de natuur.

De bewoners van de vlakte waren landbouwers. Hun huizen waren volledig uit steen opgetrokken. Zij aanbeden de God van het graan. Elk najaar werd er een grote feestweek georganiseerd om het einde van de oogst te vieren, met overvloedige maaltijden, veel drank en een feestelijke sfeer.

Afgezien van de ruil van enkele essentiële goederen, waren er weinig contacten tussen de twee gemeenschappen. Hoewel ze in principe dezelfde taal spraken, waren veel woorden en uitdrukkingen anders voor elke groep. Geen van beide deed moeite om de levenswijze van de ander te begrijpen, ook al had dat voor hen voordelen kunnen hebben.

Integendeel, beide gemeenschappen wantrouwden elkaar. De mensen van de vlakte dachten dat de bosbewoners, als ze de kans kregen, hun velden opnieuw zouden beplanten met bomen om een bos te creëren. De bosbewoners geloofden op hun beurt dat de mensen van de vlakte het hele bos zouden kappen om er velden van te maken.

Beide groepen leefden in grote armoede en waren niet erg goed opgeleid. De meesten konden nauwelijks overleven, in tegenstelling tot de buurlanden die rijk werden door de verkoop van voedsel, stoffen en voorwerpen die ze produceerden.

Op een dag...

2. Uittreksel uit 'Teaching controversial issues through Education for Democratic Citizenship and Human Rights', Raad van Europa, september 2015; pagina 52; Activiteit 2.3: De school aan de rand van het bos. Vertaald uit het Engels door het BELvue museum.

... vestigde een jonge leraar zich aan de rand van het bos. Deze jongeman was bijzonder: hoewel hij was opgegroeid op de vlakte, kwam zijn moeder uit een familie van bosbewoners.

De jonge leraar besloot een school op te richten, de eerste in de regio. Precies op de plek waar het bos en de vlakte elkaar raakten, begon hij met de bouw van een klein gebouw van één verdieping, gemaakt van hout en stenen.

Vervolgens nodigde hij de mensen uit het bos en van de vlakte uit om hun kinderen naar deze nieuwe school te sturen. De ouders waren wantrouwig, vooral die uit het bos. Sommigen van hen stemden er toch mee in om hun kinderen aan hem toe te vertrouwen – en het bescheiden inschrijfgeld te betalen. Hierdoor kon de school worden geopend.

De eerste week spraken de kinderen van de vlakte en die van het bos nauwelijks met elkaar. De bosbewoners bleven onder elkaar en weigerden met de anderen om te gaan, zowel in de klas als op het schoolplein. De kinderen van de vlakte beledigden hen en daagden hen uit tot een duel.

In de tweede week werden er klachten van ouders naar de leraar gestuurd, waarbij elk van hen hem ervan beschuldigde de tegenpartij te bevoordelen.

In de derde week leek de situatie te verbeteren. De kinderen van de vlakte waren minder agressief, terwijl de bosbewoners zich meer openstelden voor gesprek.

In de vierde week werd de school in de as gelegd...

Voorbeeld van een pedagogische aanpak waarin dit verhaal gebruikt wordt:

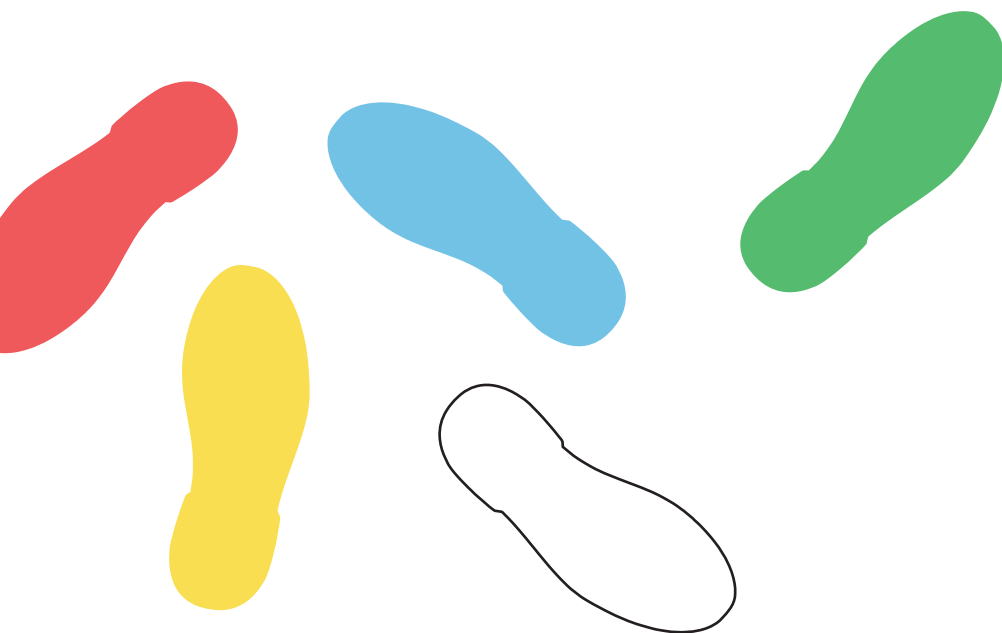
- Indeling van het klaslokaal: zet de stoelen in rijen tegenover elkaar, met een gangpad in het midden.
- Verloop van de activiteit:
  - Lees het verhaal hardop voor.
  - Vraag aan de leerlingen:
    - Wat is er gebeurd op de school (in het verhaal)?
    - Wie is hiervoor verantwoordelijk?
    - Wat zouden hun motieven geweest kunnen zijn?
    - Moet de leerkracht een poging wagen de school te heropbouwen?
  - Rollenspel:
    - Leg uit dat de leraar de school inderdaad gaat heropbouwen, maar dat hij daarvoor de hulp van iedereen nodig heeft.
    - De deelnemers/leerlingen spelen de rol van leden van de gemeenschappen: de mensen uit het bos aan de ene kant van het klaslokaal, die van de vlakte aan de andere kant. Ze nemen deel aan een openbare vergadering die door de leerkracht is bijeengeroepen om steun te vragen voor het wederopbouwproject. Jij speelt de rol van de geschiedenisleraar.
    - Voorbereiding op het rollenspel: heet de leerlingen welkom en herinner hen eraan binnen welke context deze ontmoeting plaatsvindt. Vraag hen:
      - . Zijn jullie bereid om de nodige steun te verlenen om de school weer op te bouwen en om haar succes te verzekeren?
      - . Wat gaan jullie doen om het wederopbouwproject tot een succes te maken?
    - Na 15 minuten discussie rond je het rollenspel af.
  - Ga klassikaal verder voor de debriefing, zonder de rollen hierbij de gebruiken.
    - Wat is er gebeurd?
    - Wat zijn de moeilijkheden bij de wederopbouw van de school?
    - Wat moet er worden gedaan om deze op een goede manier te kunnen herbouwen?
    - ....

Empathie: de vaardigheid om je 'in de ander te verplaatsen'

In dit voorbeeld oefenen de leerlingen om empathie uit te oefenen.

Leerlingen, toch zeker de jongsten, hebben vaak een natuurlijke neiging om zich op slechts één aspect van een situatie te focussen en vinden het moeilijk om in te zien dat er ook andere standpunten kunnen zijn. Hoewel het vermogen om alternatieven te overwegen toeneemt met de leeftijd, wordt het vaak geremd door sociale en culturele normen of ontwikkelt het zich niet door een gebrek aan relevante levenservaring. Controversiële kwesties zijn echter doorgaans complex en veelzijdig. Jongeren helpen om verschillende perspectieven te herkennen en te begrijpen, is een belangrijk onderdeel van het lesgeven rond zulke controversiële kwesties.

In de volgende activiteit verkennen de deelnemers manieren om leerlingen te helpen rekening te houden met verschillende standpunten.

Vorbereiding op de activiteit:

- Knip blanco kaarten uit in de vorm van een voetafdruk op ware grootte, of gebruik het sjabloon in bijlage 1. Je hebt er één per deelnemer nodig, plus een paar extra.
- Kies een controversieel onderwerp (waarover de deelnemers waarschijnlijk van mening zullen verschillen) en bedenk de vraag.
- Schrijf op de extra afgedrukte kaarten verschillende mogelijke antwoorden op deze vraag, bij voorkeur antwoorden die de deelnemers waarschijnlijk niet uit zichzelf zullen geven.
- Zet de stoelen in een grote kring in de zaal en leg op elke stoel een blanco kaart met afdruk.

Verloop van de activiteit:

- Stel de eerder gekozen vraag en vraag de deelnemers om deze in stilte op hun kaartje te beantwoorden (maximaal 2 of 3 zinnen).
- Verzamel alle kaartjes, meng deze en leg ze vervolgens met de afbeelding naar beneden in het midden van de ruimte. Voeg ook de kaarten toe die je van tevoren hebt voorbereid.
- Elke deelnemer kiest willekeurig een kaart en leest deze in stilte.
- Vraag een vrijwilliger om op te staan, een plekje in de ruimte te zoeken en de mening op zijn of haar 'voetafdruk' hardop voor te lezen.
- De andere deelnemers bekijken hun kaart: als hun mening precies hetzelfde is, gaan ze naast deze persoon staan.
- Een tweede vrijwilliger leest zijn kaartje en kiest een plaats in de ruimte, afhankelijk van de mate waarin zijn mening overeenkomt met die van de eerste vrijwilliger: hoe meer overeenkomsten, hoe dichterbij; hoe meer verschillen, hoe verder weg.
- Herhaal dit totdat iedereen staat.
- De deelnemers staan een momentje stil bij de hoeveelheid verschillende meningen die nu zichtbaar zijn in de ruimte en gaan vervolgens terug op hun stoel zitten om te discussiëren.

Einde van de activiteit:

- Leid een korte discussie over de lessen die uit de activiteit getrokken kunnen worden: wat onthouden ze van het onderwerp? Zijn sommigen van plan om van mening te veranderen?

Depersonaliseren

Een van de moeilijke dingen aan discussies rond controversiële onderwerpen is het omgaan met situaties waarin leerlingen persoonlijk betrokken zijn – een voorbeeld hiervan is het bespreken van immigratie wanneer er kinderen met een migratieachtergrond in de klas zitten. Nog complexer is het wanneer je niet weet of er iemand persoonlijk betrokken is of wie er precies betrokken zijn. Een manier om het risico te verkleinen dat je onbedoeld iemands gevoelens kwetst of leerlingen uitsluit, is door **de discussie op een maatschappelijk niveau te voeren in plaats van op een persoonlijk niveau.**

Concreet betekent dit:

- "Wat denk **jij** over arbeidsmigranten?" (PERSOONLIJK)
- "Wat denkt **men** over arbeidsmigranten?" (MAATSCHAPPELIJK)
- "Wat is **jouw mening** over adoptie door homoseksuele koppels?" (PERSOONLIJK)
- "Hoe **staat de samenleving** tegenover adoptie door homoseksuele koppels?" (MAATSCHAPPELIJK)

4. De verschillende fases van het debat

Om een debat in de klas te kunnen voeren, is het allereerst belangrijk om een ruimte zo in te richten dat deze bijdraagt aan de uitwisseling: in een cirkel, een halve cirkel of zelfs leeg (dit laatste wanneer je een bewegend debat mogelijk wilt maken).

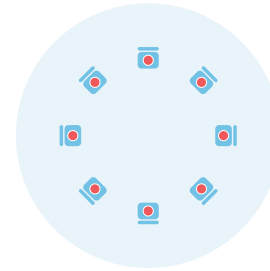
Vervolgens moeten er samen met de leerlingen duidelijke regels worden opgesteld over wie wanneer mag spreken en wie wanneer moet luisteren, zodat er op een respectvolle manier gedebatteerd wordt. Nadat ook het onderwerp is voorgesteld, verzamelt de leerkracht de ideeën, vragen en kennis van de leerlingen door middel van brainstormen, afbeeldingen of een moment van individuele reflectie.

Zodra de vraag luidop is gesteld, kan het debat beginnen: iedereen geeft zijn argumenten en daagt deze uit, dit zonder op zoek te gaan naar één enkel definitief antwoord.

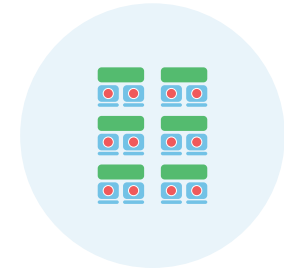
Ten slotte sluit de leerkracht af door de ideeën samen te vatten en de verscheidenheid aan perspectieven te benadrukken.

4.1. De ruimte inrichten en het debat vormgeven

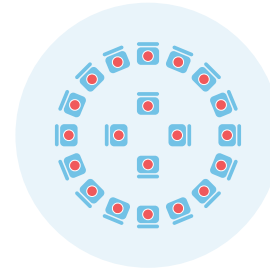
Het is essentieel om na te denken over de inrichting van de ruimte waar het debat zal plaatsvinden, omdat de indeling van de ruimte een directe invloed heeft op de houding van en de interacties tussen de deelnemers. Afhankelijk van het soort debat dat je wilt organiseren, moet de indeling van de zaal hierop worden afgestemd. De verschillende vormen van debat worden verderop onder punt 6 toegelicht.

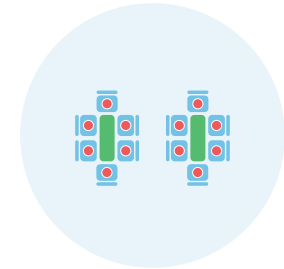
In een **kring**, zodat iedereen elkaar kan zien. Deze opstelling maakt ten minste twee vormen van discussie mogelijk: het kringgesprek en het popcorn-format.

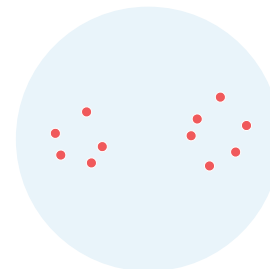
In een **klassieke opstelling** kunnen de leerlingen elkaar niet zien, waardoor interacties minder gemakkelijk verlopen. Het is echter wel mogelijk om in deze klasopstelling een debat te organiseren met behulp van een tool zoals post-its.

In een **dubbele kring** krijgt de klas de kans om afstand te nemen van de discussies die gevoerd worden door middel van de aquariumactiviteit of het vrijwillig debat.

In **eilandjes**, of in groepsverband, zijn verschillende debatactiviteiten mogelijk: het world café, speed dating of de stoelendans.

In een **lege ruimte** voor een bewegend debat.

4.2. Tools om te gebruiken vóór het debat

De leerlingen voorbereiden op het debat

Kies ervoor om, als dat mogelijk is, het thema van het debat al **enkele dagen op voorhand** aan de leerlingen te presenteren. Bijvoorbeeld door het thema te visualiseren (met foto's, tekeningen, tabellen, video's, enz.) of door een **speciale plek in te richten** waar leerlingen hun ideeën of voorstellen kunnen achterlaten. Deze plek kan zowel virtueel als fysiek zijn, bijvoorbeeld:

- Een online moodboard via een app;
- Een poster om in te vullen die ophangt in de klas.

Als je het op deze manier aanpakt, stel je veel leerlingen in staat om hun mening zorgvuldig onder woorden te brengen en om hierover op voorhand rustig na te denken.

Voorbeeld:

- Tekening van Banksy over het afschaffen van het recht om wapens te dragen in de VS.
- Tekening van Banksy over racisme.

Het leiden van een debat vraagt van de leerkracht om goed ingelezen te zijn en om zich te hebben verdiept in verschillende bronnen die het thema bespreken, zodat je in staat bent om voortdurend in te spelen op de opmerkingen en vragen van de leerlingen en om het debat gaande te houden. **Begin niet aan een debat als je de inhoud ervan niet voldoende beheerst.**

Banksy. (2011). Crayon Boy.
Los Angeles, USA.

Banksy. (2014). Clacton-on-Sea (Zuid-Engeland).
Deze graffiti is niet meer zichtbaar.

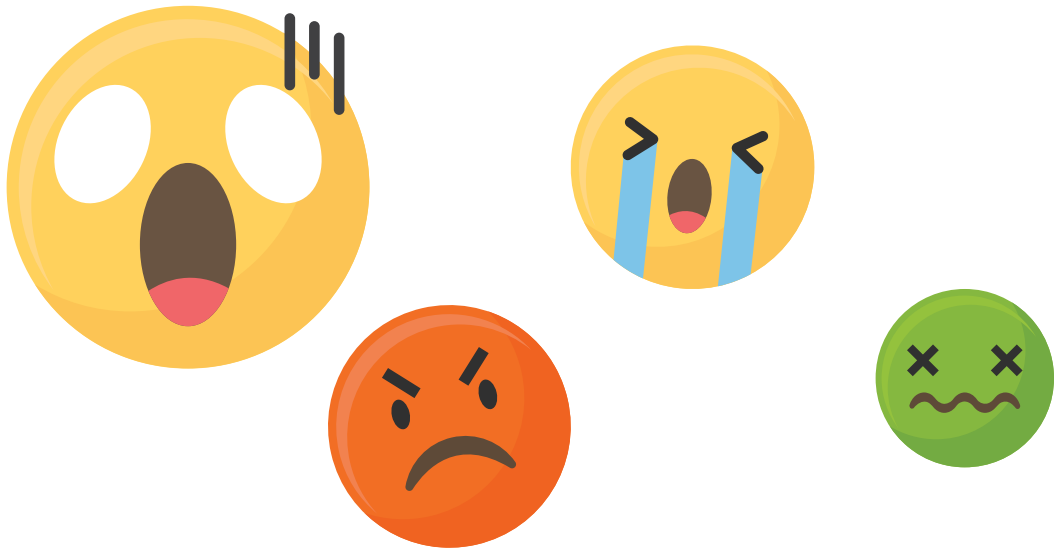
Emoties laten opborrelen³

Om te bepalen in welke gemoedstoestand de leerlingen verkeren voordat een debat over een gevoelig onderwerp begint, kan de Blob Tree (www.blobtree.com) een visueel en inclusief hulpmiddel zijn. Ook soortgelijke oefeningen waarmee emoties kunnen worden uitgedrukt (bijvoorbeeld door middel van een reeks emoji's) zijn hiervoor geschikt. Deze visuele hulpmiddelen stellen leerlingen in staat hun emoties te uiten.

Er zijn twee momenten waarop je naar de emoties van de leerlingen kunt peilen:

- Voor aanvang van het debat / de discussie / de activiteit, om te bepalen in welke gemoedstoestand de leerlingen zich bevinden;
- Na het debat / de discussie / de activiteit om te zien of hun emoties veranderd zijn ten opzichte van het moment aan het begin van het debat / de discussie / de activiteit. Of om je ervan te verzekeren dat niemand de klas verlaat met een slecht gevoel.

Eens de leerlingen hebben aangegeven welke emoties zij ervaren, vraag je hen waarom zij deze emoties hebben gekozen. Ook kan je, aan hen die een niet zo positieve emotie hebben gekozen, vragen wat ervoor zou kunnen zorgen dat ze zich beter voelen.

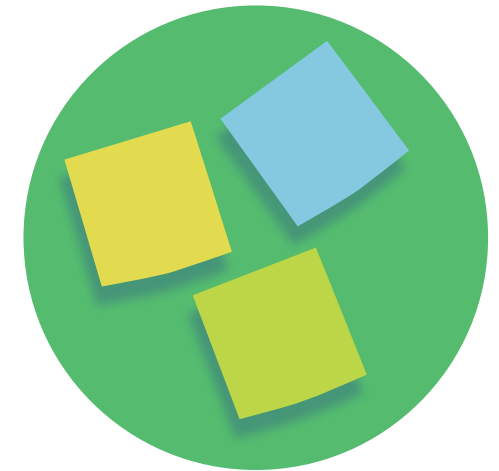
De warmte/koudetest – welke onderwerpen worden als 'gevoelig' ervaren door mijn groep?

Niet iedereen is het erover eens welke onderwerpen waarover gedebatteerd kan worden controversieel zijn of niet. Om erachter te komen wat 'leeft' in de groep, kan je de warmte/koudetest uitvoeren.

- Geef 5 à 6 post-its aan de deelnemers en vraag hen om op de post-its aan te geven over welke onderwerpen ze het willen hebben tijdens de groepsdiscussie.
- Vraag hen vervolgens om deze post-its op het bord te hangen:
  - Aan de 'warme' kant de onderwerpen die ze moeilijk of gevoelig vinden om te bespreken;
  - Aan de 'koude' kant de onderwerpen die ze makkelijk vinden om te bespreken en die weinig emoties oproepen.

Aarzel niet om hierna aan de deelnemers te vragen waarom ze bepaalde onderwerpen bij 'warm' of juist 'koud' ingedeeld hebben.

Zo krijg je een goed beeld van de vraag in hoeverre de onderwerpen die je in je lessen/activiteiten/debatten wilt behandelen emotie zullen oproepen.

3. Uittreksel uit 'Teaching controversial issues through Education for Democratic Citizenship and Human Rights', Council of Europe September 2015.

4.3. Het kader van het debat bepalen

Voor een goed verloop van het debat, is het essentieel om een kader te bepalen waarbinnen dit debat gevoerd wordt. Het kader bestaat uit 2 pijlers: regels en rolverdeling.

De regels voor een rustig debat

- Je kunt het oneens zijn met iemands ideeën zonder 'tegen' die persoon te zijn.
- Er spreekt slechts één iemand tegelijk. Je kunt een voorwerp (de 'microfoon') gebruiken om te visualiseren wie het woord mag voeren.
- Je toont je instemming door met je handen te zwaaien; dat voorkomt herhalingen en bevordert het luisteren.
- Je probeert beknopt te spreken.
- Wat gezegd wordt, blijft binnen het gesprek en de groep, zodat iedereen zich veilig voelt om vrijuit te praten.
- Iedereen moet zich, zonder zich ongemakkelijk te voelen, kunnen uiten; als er ongemak ontstaat, moet dit openlijk en zonder oordeel kunnen worden gezegd.
- Deelname is op vrijwillige basis; als iemand niet wil spreken, kan deze een andere rol op zich nemen (zoals bijvoorbeeld het maken van aantekeningen of het analyseren van de argumenten gegeven door anderen, ...).

Rollen die je kunt inzetten om het debat te stimuleren

- Voorzitter: zorgt ervoor dat de debatregels gerespecteerd worden.
- Verslaggever: maakt aantekeningen van de gesprekken.
- Timekeeper.

De regels gezamenlijk uitwerken

De regels kunnen gezamenlijk vastgesteld worden aan het begin van het schooljaar, bijvoorbeeld via het format 'world café'. Ze worden over het algemeen beter gerespecteerd wanneer ze door de leerlingen zelf zijn opgesteld.

Wat te doen als een jongere extreme uitlatingen doet?

Vermijd het simpelweg verbieden van de uitspraken of het bestraffen van de persoon die ze heeft gedaan. Probeer liever een reactie uit te lokken door vragen te stellen die hem of haar aan het denken zetten en/of door uit te leggen dat iemand zulke ideeën mag hebben, maar dat onze samenleving gebaseerd is op andere gedeelde waarden.

Wanneer de uitspraken van een jongere indruisen tegen de wet - vooral wanneer ze aanzetten tot discriminatie (racisme, seksisme, homofobie, enz.) of wanneer er sprake is van haatspraak – moet er echter meteen opgetreden worden door hem of haar te informeren of eraan te herinneren dat dergelijke uitspraken bij wet verboden zijn.

Wet van 30 juli 1981 tegen racisme of xenofobie, de zogeheten "wet-Moureaux"

In de originele tekst staat dat "iedereen die (...) aanzet tot discriminatie", "tot haat of geweld", "tot discriminatie of segregatie", "ten aanzien van een persoon (...), een groep, een gemeenschap of hun leden" op grond van zijn "nationaliteit, (van) zogenaamd ras, (van) huidskleur, (van) afkomst, of (van) etnische afkomst" wordt bestraft met een gevangenisstraf van één maand tot één jaar.

Het oproepen tot haat of discriminatie vanuit xenofobische of racistische overtuigingen kan, met andere woorden, in België bestraft worden met een gevangenisstraf. Het is dan ook duidelijk: juridisch gezien worden racistische uitspraken in België niet gezien als mening, maar als misdrijf. De vrijheid van meningsuiting kan niet als excuus worden gebruikt om deze publiekelijk te uiten.

5. Enkele debatvormen

Hieronder vind je enkele voorbeelden van debatvormen. Voor iedere variant worden de pedagogische doelen besproken, evenals het verloop en de voordelen van de debatvorm. Ook wordt er een reeks voorbeelden gegeven van stellingen die voor een debat gebruikt kunnen worden. Deze stellingen sluiten aan bij het thema burgerschap dat aan bod komt in de activiteiten van het BELvue en zijn bedoeld om aan te zetten tot kritisch nadenken en om aan te moedigen iets vanuit verschillende standpunten te bekijken.

Het is aan jou om, naar gelang de behoeftes van je klasgroep, de beschikbare tijd en de doelen die je wilt behalen, de debatvorm te kiezen die het meest geschikt is.

5.1. Kringgespek

Pedagogische doelstellingen:

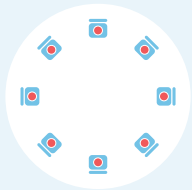
- Leren om in het openbaar te spreken.
- Actief luisteren en respect voor verschillende meningen bevorderen.
- Kritisch denken en het gebruik van argumenten stimuleren.

Voordelen van deze methode:

- Iedereen komt aan het woord, zonder uitzondering.
- Normaliseert het spreken voor de groep en helpt zo de leerlingen zich op hun gemak te voelen tijdens het oefenen.

30 min.

In een kring

Verloop:

Stel de stoelen, als dat mogelijk is, op in een grote kring.

Lees de debatstelling voor en noteer deze op het bord.

Geef de leerlingen enkele minuten de tijd om een argument te bedenken om tijdens het debat in te brengen.

Een eerste vrijwilliger neemt het woord, hierna wordt het woord met de klok mee doorgegeven aan de volgende persoon.

Zorg ervoor dat iedereen aan het woord komt, ook al is het maar kort.

Voorbeelden van stellingen over maatschappelijke kwesties:

"Een goede burger zijn, betekent vooral anderen respecteren. Ben je het daarmee eens? Waarom (niet)?"

"Denk je dat iedereen de plicht heeft om zich in te zetten voor een betere samenleving?"

"Moet er een grens zijn aan de vrijheid van meningsuiting?"

"Is het belangrijk om deel te nemen aan de verkiezingen, zelfs als je denkt dat het niks zal veranderen?"

"Kan je een goede burger zijn zonder de wet te respecteren?"

"Is solidariteit een onmisbare waarde om samen te kunnen leven?"

"Wat maakt iemand volgens jou een 'goede burger'?"

"Welke rol kunnen jongeren spelen in een democratie?"

"Moet je altijd opkomen voor je ideeën, zelfs wanneer deze niet gedeeld worden door de meerderheid?"

"Gaat burgerschap alleen over rechten of ook over plichten?"

5.2. Het popcorn-format

Pedagogische doelstellingen:

- Bevordert actief luisteren. Iedereen kan op elk gewenst moment inspringen, waardoor het nodig is om voortdurend aandachtig te zijn en snel te kunnen reageren.
- Stimuleert spontaniteit en zelfvertrouwen.
- Je leert het woord te nemen zonder het gesprek naar je toe te trekken, en anderen ook aan bod te laten komen.
- Maakt het mogelijk om argumenten verder uit te diepen, omdat de reacties op elkaar voortbouwen.

Voordelen van deze methode:

- Deze debatvorm maakt het mogelijk om een echt diepgaande discussie te voeren, maar vereist wel een actieve moderator.

30 min.

Verloop:

Stel een vraag of kondig de debatstelling aan.

Noteer deze op het bord.

Iedereen kan het woord nemen, wanneer hij of zij het maar wil.

Zorg ervoor dat iedereen die het woord wil nemen hiertoe ook de kans krijgt.

Voorbeelden van stellingen over maatschappelijke kwesties:

"Mag je weigeren te gehoorzamen aan een regel die je onrechtvaardig vindt?"

"Maken sociale media democratisch burgerschap makkelijker of moeilijker?"

"Bereidt school je goed voor op wat burgerschap inhoudt?"

"Moet je altijd alles kunnen zeggen, ook al kan je iemand daarmee kwetsen?"

"Moet het voor alle jongeren verplicht zijn om vrijwilligerswerk te doen?"

"Kan je solidair zijn zonder je bij een vereniging aan te sluiten?"

"Zijn de rechten van burgers belangrijker dan hun plichten?"

"Is culturele diversiteit een verrijking of juist een uitdaging voor de samenleving?"

"Is het mogelijk om de samenleving te veranderen los van de politiek?"

"Wordt er genoeg naar jongeren geluisterd door de samenleving?"

5.3. De post-its

Pedagogische doelstellingen:

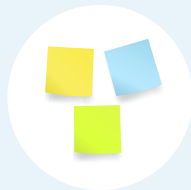
- Bevordert het individuele denkvermogen van de leerlingen door hen eerst te helpen hun ideeën op papier te zetten voordat ze deze met de klas delen.
- De groep werkt samen aan een eerste, gezamenlijk antwoord op de debatvraag.

Voordelen van deze methode:

- Maakt het mogelijk om ook op een non-verbale manier een discussie te voeren en stelt alle leerlingen in staat hun mening uit te drukken.

30 min.

Post-its

Verloop:

Stel een vraag of kondig de debatstelling aan.

Noteer deze op het bord.

Deel aan iedere leerling drie post-its uit en vraag hen om hun argumenten of (de delen van) hun antwoord hierop te schrijven (één per post-it). De leerlingen plakken ze vervolgens op het bord.

Wanneer alle post-its op het bord hangen, groepeer je ze op basis van de argumenten die gegeven worden. Zo werk je toe naar een gezamenlijk antwoord op de debatvraag of – stelling.

Voorbeelden van vragen en stellingen over veiligheid:

"Moet je de inperking van bepaalde individuele vrijheden accepteren wanneer zo de collectieve veiligheid versterkt kan worden?"

"Dragen beveiligingscamera's effectief bij aan de veiligheid of bedreigen ze onze privacy?"

"Is online veiligheid een eigen of een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid?"

"Moeten sociale media beter worden gecontroleerd om online bedreigingen tegen te gaan?"

"Zorgt meer politie op straat ook voor meer veiligheid?"

"Moeten we bij de bestrijding van onveiligheid de voorkeur geven aan preventie of aan bestraffing?"

"Maakt technologie (AI, gezichtsherkenning, sensoren) de samenleving veiliger of juist meer kwetsbaar?"

"Is massale controle gerechtvaardigd omwille van de nationale veiligheid?"

"Zijn er bepaalde gebieden of regio's die meer veiligheidsmaatregelen vereisen dan andere? Is dat rechtvaardig?"

"Weerspiegelt het onveiligheidsgevoel de realiteit of wordt dit mogelijk beïnvloed door de media en de politiek?"

5.4. Het aquarium

Pedagogische doelstellingen:

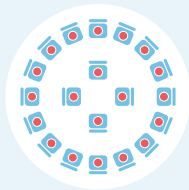
- Bevordert sociale en relationele vaardigheden door tijdens het debat meer nadruk te leggen op de houding die nodig is om een goed debat te voeren, dan op de inhoud van de argumentatie.
- Stimuleert actief luisteren en kritisch denken tijdens een debat.

Voordelen van deze methode:

- De nadruk ligt meer op de vorm van het debat en sociale vaardigheden dan op de inhoud van het onderwerp dat besproken wordt. Het stimuleert het nadenken over de houding die nodig is om constructieve en respectvolle discussies te voeren.

50 min.

Een dubbele kring

Iets om te schrijven voor de leerlingen die observeren

Verloop:

Laat de klas plaatsnemen in een dubbele kring (zie punt 4).

Een klein groepje leerlingen zet zich in het midden van de klas om over het voorgestelde onderwerp te debatteren. De andere leerlingen zetten zich daaromheen, om de debatterende groep te observeren.

Lees de debatstelling voor en noteer deze op het bord.

De leden van de groep in het midden discussiëren, argumenteren en wisselen hun standpunten uit met betrekking tot het gekozen onderwerp. De leerlingen die observeren mengen zich niet in de discussie, maar concentreren zich op goed luisteren en op het observeren van gedragingen, houdingen en de gebruikte communicatietechnieken.

Na enige tijd delen de waarnemers hun feedback over hoe het debat is verlopen: respectvol omgaan met spreektijd, kwaliteit van de argumenten, omgaan met meningsverschillen, actief luisteren, enz.

Hierna zijn de rollen omgekeerd: sommigen nemen plaats in het midden om te debatteren, terwijl anderen op hun beurt het nieuwe debat observeren.

Voorbeelden van vragen en stellingen over het thema artificiële intelligentie:

"Is artificiële intelligentie een bedreiging of juist een kans voor de mensheid?"

"Moeten er ethische grenzen gesteld worden aan de ontwikkeling van AI?"

"Kunnen in het onderwijs leerkrachten vervangen worden door AI?"

"Zal artificiële intelligentie meer jobs creëren dan dat erdoor verdwijnen?"

"Kunnen we bij het nemen van belangrijke beslissingen (over justitie, gezondheid, veiligheid, ...) vertrouwen op AI?"

"Moet AI worden gebruikt om burgers te controleren om de openbare veiligheid te waarborgen?"

"Kan artificiële intelligentie even creatief zijn als een mens?"

"Moet er al vanaf de basisschool les worden gegeven over AI?"

"Vergroot AI sociale ongelijkheid?"

"Moeten AI-robots ook rechten hebben?"

5.5. Het vrijwillig debat

Pedagogische doelstellingen:

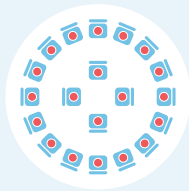
- Stimuleert vrijwillige en actieve deelname aan het debat.
- Respekteert het tempo en het vertrouwen van iedereen.
- Geeft jongeren de ruimte om zelf te bepalen wie het woord neemt.

Voordelen van deze methode:

- Deze debatvorm kan gebruikt worden voor groepen die al gewend zijn aan debatoefeningen. Ze stelt de jongeren in staat om het verloop van de activiteit in eigen hand te nemen.

30 min.

Een dubbele kring

Verloop:

Laat de klas plaatsnemen in een dubbele kring.

In het begin zitten alle leerlingen in de buitenste cirkel of staan daarachter als er niet genoeg stoelen zijn.

Lees de debatstelling voor en noteer deze op het bord.

De eerste persoon die op de stelling wil reageren verplaatst zich naar een stoel in de middelste cirkel en neemt het woord. Andere leerlingen die willen reageren kunnen vervolgens ook opstaan en op een vrije stoel in het midden gaan zitten. Zolang er nog vrije plaatsen zijn in de middelste kring, mogen er nieuwe deelnemers aanschuiven. Er moet bovendien altijd één stoel leeg blijven om het voor iedereen mogelijk te maken op elk gewenst moment iets aan het debat toe te voegen.

Zodra alle stoelen in het midden bezet zijn, gaat de persoon die al het langste hier heeft gezeten vrijwillig terug naar de buitenste cirkel. Als niemand plaats wil maken, speelt de leerkracht de rol van scheidsrechter: als een deelnemer al een tijdje niet aan het woord is geweest, moet deze hun plaats afstaan.

Let op: de jongeren in de buitenste cirkel mogen niet deelnemen aan het debat of reageren op wat er gezegd wordt. Om mee te doen, is het verplicht om in het midden te gaan zitten.

Voorbeelden van vragen en stellingen over het thema klimaat:

"Is het de taak van elke burger om zijn of haar gewoonten te veranderen om klimaatverandering tegen te gaan?"

"Hebben jongeren een speciale plicht in de strijd tegen de opwarming van de aarde?"

"Moet klimaatrechtvaardigheid voorrang krijgen op economische groei?"

"Kan je een goede burger zijn zonder iets te doen voor het milieu?"

"Zijn individuele acties voldoende om de planeet te beschermen, of zijn er krachtige politieke beslissingen nodig?"

"Moeten bepaalde milieuvriendelijke maatregelen (afvalscheiding, zachte mobiliteit, enz.) verplicht worden gesteld voor alle burgers?"

"Dragen rijke landen meer verantwoordelijkheid dan arme landen in de strijd tegen klimaatverandering?"

"Is burgerlijke ongehoorzaamheid voor het klimaat gerechtvaardigd?"

"Moet de ecologische transitie een prioriteit zijn, zelfs als dat persoonlijke offers vraagt?"

"Moet milieueducatie verplicht zijn op school voor alle leerlingen?"

5.6. Het world café

Pedagogische doelstellingen:

- Bevordert samenwerking en actief luisteren.
- Structureert de gezamenlijk ontwikkelde ideeën en vat de essentie ervan samen.
- Stimuleert het nemen van initiatief en zelfstandigheid.

Voordelen van deze methode:

- Maakt het mogelijk om in kleine groepjes verschillende aspecten van hetzelfde vraagstuk te bespreken.
- Maakt het mogelijk om dieper na te denken over een bepaald onderwerp.

50 min.

A3-papier

Verloop:

Bereid verschillende vragen of debatstellingen voor en schrijf deze op vellen A3.

Leg per tafel één blad neer.

Verdeel de klas in kleinere groepjes van 4 of 5 leerlingen.

Vraag hen plaats te nemen aan de verschillende tafels.

Ze krijgen nu 10 minuten om te debatteren over de vraag die op hun blad staat. Een van de leerlingen is verantwoordelijk voor het noteren van de argumenten die gezamenlijk worden bedacht. Deze persoon blijft aan de tafel zitten als na 10 minuten de rest van de groep doorschuift naar de volgende tafel aan hun rechterzijde. Hierna krijgen de groepen opnieuw 10 minuten om de nieuwe vraag te bespreken.

Terwijl de verschillende groepjes van blad naar blad gaan, licht de verslaggever de argumenten van de vorige groepen toe. Vervolgens voegt hij hier de nieuwe argumenten aan toe en groepeert hij alle argumenten. Zo wordt het gezamenlijke denkproces gestimuleerd en wordt er niet herhaald wat er al gezegd is.

Als alle groepen het volledige rondje hebben gemaakt, presenteren de verslaggevers klassikaal de resultaten van de brainstorms van de verschillende groepen.

Voorbeelden van vragen en stellingen over de positie van de leerling op school:

"Waarom is burgerparticipatie volgens jullie belangrijk op school?"

"Op welke manieren kunnen leerlingen op school participeren?"

"Wat zijn de obstakels die leerlingen ervan weerhouden om meer betrokken te raken bij het schoolleven?"

"Hoe kan men leerlingen aanmoedigen om te participeren en hoe betrek je zelfs de leerlingen daarbij die het meest teruggetrokken zijn?"

"Welke rol kunnen leerkrachten en het onderwijsteam spelen om burgerparticipatie te bevorderen?"

"Welke burgerschapsprojecten of -acties zou je graag zien ontstaan binnen jullie organisatie?"

"Hoe kan burgerparticipatie op school je voorbereiden op maatschappelijke betrokkenheid?"

"Wat zijn de rechten en plichten van de leerlingen als 'burgers' van de school?"

"Hoe kan de stem van leerlingen gehoord worden bij het nemen van beslissingen die hen aangaan?"

"Welke tools of initiatieven (klassenraad, ideeënbuis, vergaderingen, enz.) kunnen ingezet worden om het makkelijker te maken om te participeren?"

5.7. Speeddaten

Pedagogische doelstellingen:

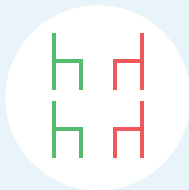
- De leerlingen verkennen uiteenlopende standpunten.
- Actief luisteren en argumenteren bevorderen.
- Helder formuleren van ideeën en je boodschap in korte tijd kernachtig samenvatten.

Voordelen van deze methode:

- Het format van speeddaten zorgt ervoor dat je het groepseffect kan vermijden en dat je er zeker van kunt zijn dat iedereen deelneemt aan het debat.

30 min.

Twee stoelen
in paren

Verloop:

Zet de stoelen in paren tegenover elkaar in de ruimte.

Leg de leerlingen uit dat ze in duo's moeten debatteren binnen een beperkte tijd (3 tot 5 minuten).

Laat de leerlingen per tweetal plaatsnemen en leg hen uit dat een van de twee personen na 5 minuten op zijn stoel blijft zitten en een nieuwe persoon verwelkomt (iemand uit het duo rechts van hen) om het debat over een ander voorgesteld thema voort te zetten. Doe minstens 3 of 4 rondes en moedig de leerlingen aan om hun argumenten bij elke nieuwe ontmoeting te verrijken, voortbouwend op wat ze eerder hebben gehoord.

Lees de debatvraag of stelling aan het begin van iedere ronde hardop voor en start de timer.

Verzamel aan het einde de leerlingen voor een groepsdiscussie en laat de leerlingen uitwisselen wat zij hebben besproken, wat zij hiervan hebben onthouden en welke argumenten hen daarbij zijn opgevallen.

Voorbeelden van vragen en stelling over het thema digitalisering:

"Beïnvloeden de algoritmes op sociale media echt onze mening?"

"Bevordert het digitale mediagebruik van jongeren hun ruimdenkendheid, of zorgt het net voor meer tunnelvisie?"

"Kunnen we spreken van een verslaving aan sociale media bij jongeren? Wat zijn de risico's daarvan?"

"Beperkt de gepersonaliseerde content op sociale media de diversiteit aan meningen?"

"Zijn jongeren zich voldoende bewust van de invloed van algoritmen op wat ze online te zien krijgen?"

"Zijn de gepolariseerde meningen die je vindt op internet een gevaar voor de democratie?"

"Moet je op school leren hoe algoritmen werken en wat hun effect is op de informatie die we krijgen?"

"Creëren sociale netwerken filterbubbels die de dialoog tussen verschillende mensen bemoeilijken?"

"Kan online aanwezigheid het kritisch denkvermogen versterken of juist verzwakken?"

"Moeten jongeren hun schermtijd beperken om hun vrijheid van denken te behouden?"

5.8. De stoelendans

Pedagogische doelstellingen:

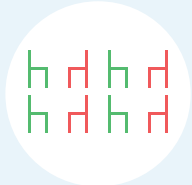
- De leerlingen verkennen uiteenlopende standpunten.
- Actief luisteren en argumenteren bevorderen.
- Helder formuleren van ideeën en je boodschap in korte tijd kernachtig samenvatten.

Voordelen van deze methode:

- Door de stoelendans kan je het groepseffect vermijden en kan de mening van leerlingen veranderen door naar andere standpunten dan die van henzelf te luisteren.

30 min.

Stoelen
tegenover elkaar

Iets waarop je
muziek kunt
afspelen

Verloop:

Zet de stoelen tegenover elkaar.

Je geeft aan wat het onderwerp van de discussie is, zodat de leerlingen al wandelend kunnen beginnen nadenken. De leerlingen wandelen tussen de stoelen door en zodra de muziek stopt, gaan ze zitten. Zo ontstaan willekeurige duo's. De eerste leerling krijgt 30 seconden de tijd om zijn mening te geven; daarna krijgt de tweede leerling de kans om in 30 seconden haar mening te geven. Je zet vervolgens de muziek weer op, waarop de leerlingen zich opnieuw mengen.

Herhaal de oefening drie keer per onderwerp en vat daarna de argumenten die zijn gegeven samen.

Voorbeelden van vragen en stellingen over het onderwerp genderdiscriminatie:

"Hebben genderstereotypen nog steeds invloed op de keuze van een opleiding of beroep?"

"Moet inclusief schrijven verplicht worden gesteld op school?"

"Is speelgoed gendergebonden? Is dat een probleem?"

"Kun je op school jezelf zijn, ongeacht je gender?"

"Geeft de media een gelijkwaardig beeld van vrouwen en mannen?"

"Moet er op alle vlakken van de samenleving gelijkheid worden ingevoerd?"

"Is gender een sociale constructie of een biologische realiteit?"

"Moet kleding op school volledig vrij zijn, zonder onderscheid naar gender?"

"Komt discriminatie op grond van gender vandaag de dag nog steeds voor in de samenleving?"

"Is het echt mogelijk om genderongelijkheid via het onderwijs te bestrijden?"

5.9. Bewegend debat

Pedagogische doelstellingen:

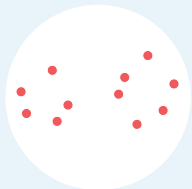
- Argumentatie versterken.
- Spreken in het openbaar stimuleren.
- Oefenen met actief luisteren en het ontwikkelen van een kritische houding tijdens het debat.
- Tonen dat meningen kunnen evolueren als gevolg van de argumenten die je hoort.

Voordelen van deze methode:

- De kracht van het bewegend debat is dat leerlingen hun standpunt letterlijk innemen in de ruimte en dat iedereen verplicht wordt om een positie te kiezen. In een klassiek debat weet je nooit wat stille leerlingen denken, maar in een bewegend debat moet iedereen – al is het non verbaal – zijn mening tonen.

30 min.

Ruimte in de klas.

Twee vellen papier.
Eentje met het woord
"VOOR" en het andere
met het woord "TEGEN".

Verloop:

Maak ruimte in de klas. De leerlingen staan tegenover je.

Hang aan de muur links van je een blad op waarop het woord VOOR geschreven staat en op de muur rechts van je een blad met het woord TEGEN.

Lees de debatstelling voor of noteer deze op het bord.

Vraag aan de deelnemers om fysiek een positie 'voor' of 'tegen' in te nemen door naar de ene of de andere kant van de ruimte te gaan, afhankelijk van of ze het eens of oneens zijn met de stelling.

Wanneer iedereen zijn positie bepaald heeft, start je de discussie door de leerlingen te vragen om een of meer argumenten te bedenken om hun standpunt te onderbouwen.

Vraag enkele leerlingen om hun argument te delen en nodig de leerlingen uit om zich te verplaatsen als hun mening verandert door wat ze horen.

Voorbeelden van vragen en stellingen over het thema mentale gezondheid:

"De geestelijke gezondheid van jongeren wordt voldoende serieus genomen door de samenleving en de instellingen."

"Sociale media dragen bij aan een betere geestelijke gezondheid van jongeren."

"Om toekomstige problemen te vermijden moet er al op de basisschool gesproken worden over mentale gezondheid."

"Jongeren zijn tegenwoordig kwetsbaarder dan 20 jaar geleden."

"Schoolstress is een belangrijke oorzaak van psychische problemen bij jongvolwassenen."

"Influencers zouden een morele verantwoordelijkheid moeten hebben voor de geestelijke gezondheid van jongeren."

"Het raadplegen van een psycholoog zou gratis moeten zijn en zonder toestemming van de ouders toegankelijk moeten zijn voor minderjarigen."

"Het taboe rond geestelijke gezondheid bestaat nog steeds onder jongeren."

"Zijn gezondheidsapps (meditatie, mood tracking...) echt nuttige hulpmiddelen of gewoon een trend?"

"De school zou een grotere rol moeten spelen in het voorkomen en aanpakken van mentale gezondheidsproblemen."

5.10. Rug tegen rug - argumentatieoefening

Pedagogische doelstellingen:

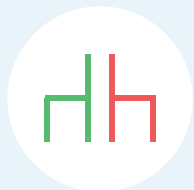
- Zich mondeling duidelijk kunnen uitdrukken en een idee op gestructureerde en overtuigende wijze verdedigen.
- Op relevante wijze argumenteren en reageren op tegenargumenten.
- Actief luisteren en de regels van een debat respecteren.
- In groepsverband samenwerken door de taken te verdelen en een gemeenschappelijke strategie uit te werken.
- Meer zelfvertrouwen krijgen bij het spreken in het openbaar.

Voordelen van deze methode:

- Door een standpunt te verdedigen dat niet per definitie overeenkomt met dat van henzelf, worden de leerlingen aangemoedigd om zich te verplaatsen in iemand die niet dezelfde mening heeft als zij. Zo kunnen zij proberen hun redenering te begrijpen. Deze oefening kan misschien wat ontregelend werken, maar dit is tegelijkertijd nodig om echt in dialoog te kunnen gaan met anderen.

30 min.

Twee stoelen rug tegen rug.

Verloop:

Plaats twee stoelen rug tegen rug vooraan in de klas.

De leerlingen blijven achterin het lokaal zitten of staan.

Vraag twee vrijwilligers om plaats te nemen op de stoelen die je rug tegen rug hebt neergezet tegenover de plek waar de 'toeschouwers' staan.

Vertel wie welk standpunt moet innemen:

- Eén van de vrijwilligers is vóór de stelling.
- De andere vrijwilliger is tegen de stelling.

Kondig de stelling aan en geef de deelnemers enkele ogenblikken de tijd om erover na te denken.

Let op: het is belangrijk om iedereen er op dit moment aan te herinneren dat het niet gaat om de persoonlijke mening van de deelnemers, maar dat het het doel van deze oefening is om argumenten te vinden die het standpunt dat verdedigd moet worden ondersteunen.

De twee leerlingen beginnen op jouw teken te discussiëren, en dit dus zonder elkaar aan te kijken.

Ieder van hen geeft minstens drie argumenten die het standpunt dat zij moeten verdedigen ondersteunen.

De rest van de klas, die aan de andere kant van het lokaal blijft, luistert aandachtig naar de discussie.

Nadat de vrijwilligers hun argumenten hebben toegelicht, kunnen de andere leerlingen de plaats van een van deze twee personen innemen (voor of tegen) en meer argumenten aandragen.

Door deze wisselingen kunnen meerdere leerlingen deelnemen aan het debat.

Voorbeelden van vragen en stelling over het thema vrijheid van meningsuiting:

"Moet de vrijheid van meningsuiting begrensd worden?"

"Moet alles gezegd kunnen worden onder het mom van de vrijheid van meningsuiting?"

"Versterken sociale media de vrijheid van meningsuiting of verzwakken ze die juist?"

"Moeten aanstootgevende of impopulaire uitspraken ook onder de vrijheid van meningsuiting vallen?"

"Is online anonimiteit een gevaar of een bescherming voor de vrijheid van meningsuiting?"

"Mag de vrijheid van meningsuiting worden beperkt om de nationale veiligheid te beschermen?"

"Moeten kunstenaars volledig vrij zijn in wat ze doen en maken?"

"Is de vrijheid van meningsuiting vandaag de dag bedreigd, of juist sterker dan ooit?"

"Moet vrijheid van meningsuiting belangrijker zijn dan respect voor religieuze overtuigingen?"

5.11. Argumentatieoefeningen

Pedagogische doelstellingen:

- Zich mondeling duidelijk kunnen uitdrukken en een idee op gestructureerde en overtuigende wijze verdedigen.
- Op relevante wijze argumenteren en reageren op tegenargumenten.
- Actief luisteren en de regels van een debat respecteren.
- In groepsverband samenwerken door de taken te verdelen en een gemeenschappelijke strategie uit te werken.
- Meer zelfvertrouwen krijgen bij het spreken in het openbaar.

Voordelen van deze methode:

- Groepswork geeft leerlingen de mogelijkheid om af te stemmen wie wanneer iets zegt en om gezamenlijk hun argumenten uit te werken. Deze groepsdynamiek helpt bovendien om hun zelfvertrouwen te versterken.

100 min.

Iets om mee te schrijven

Verloop:

De klas wordt willekeurig opgedeeld in groepjes van minstens vier leerlingen.

Geef aan iedere groep een stelling.

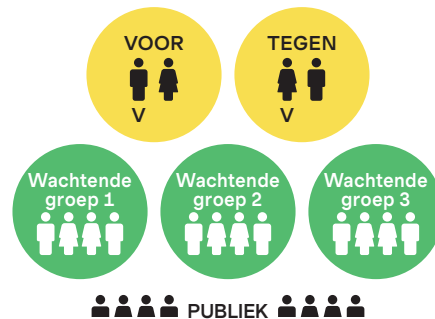
Iedere groep wordt daarna opgedeeld in 2 subgroepen:

- Een groep 'voor'
- Een groep 'tegen'

De leerlingen krijgen enkele minuten de tijd om hun argumenten (minstens 3) op te schrijven die ze in het debat willen gebruiken.

Ga langs de groepjes om hen te helpen en vraag hen om een spreekvolgorde af te spreken (wie geeft wanneer welk argument). Vraag iedere groep om ook een voorzitter aan te wijzen die de groep zal voorstellen.

Zet de ruimte klaar in theateropstelling: zie het schema hieronder.

De eerste groep gaat tegenover het publiek zitten. Hierbij zetten de leerlingen die binnen deze groep 'voor' de stelling zijn zich tegenover de leerlingen die 'tegen' zijn (zie schema).

De andere groepen nemen plaats in het publiek.

De voorzitters van de subgroepjes gaan staan en stellen om beurten hun groepen voor.

De subgroep 'VOOR' begint: leerling 1 die dit standpunt verdedigt gaat staan om te spreken.

Leerling 1 die 'TEGEN' is, antwoordt vervolgens ook staand. Hierna is het de beurt aan leerling 2 van groep 'VOOR', enz.

De leerlingen moeten de spreekvolgorde respecteren en ze moeten reageren op de argumenten van de tegenpartij.

Aan het einde van elk debat geven de leerlingen die niet aan de discussie hebben deelgenomen hun reacties.

Voorbeelden van vragen en stellingen over uiteenlopende thema's:

"Hebben genderstereotypen nog steeds invloed op de keuze van een opleiding of beroep?"

"Moet klimaatrechtvaardigheid voorrang krijgen op economische groei?"

"Zijn individuele acties voldoende om de planeet te beschermen, of zijn er krachtige politieke beslissingen nodig?"

"Beïnvloeden de algoritmen op sociale media echt onze mening?"

"Is de online polarisatie van meningen een gevaar voor de democratie?"

"Moet inclusief schrijven verplicht worden op school?"

"Kan je op school jezelf zijn, ongeacht je gender?"

"Moeten jongeren hun schermtijd beperken om hun vrijheid van denken te behouden?"

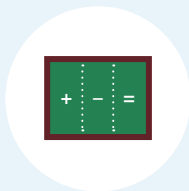
5.12. De constructieve dialoog

Pedagogische doelstellingen:

- Actief luisteren. Luister aandachtig naar wat de ander zegt, stel vragen om dingen te verduidelijken en herhaal om er zeker van te zijn dat je het goed begrepen hebt.
- Respecteren van andere meningen. Erken dat anderen het recht hebben om een andere mening te hebben en probeer hun standpunten te begrijpen.
- Zoeken naar overeenstemming. Gemeenschappelijke doelstellingen en gedeelde waarden identificeren en samenwerken om voor beide partijen aanvaardbare oplossingen te vinden.
- Positief formuleren. De eigen mening en gevoelens duidelijk en respectvol uiten, zonder te oordelen of beschuldigingen te uiten.
- Openheid van geest. Bereid zijn om je eigen ideeën in twijfel te trekken en nieuwe perspectieven te overwegen.

100 min.

Een bord, ingedeeld in 3 delen (argumenten voor, argumenten tegen, argumenten waar men het over eens is).

Verloop:

Stel de uitgangsvraag of het onderwerp van het debat voor.

Iedereen kan zijn of haar eerste mening mondeling of schriftelijk kenbaar maken.

De leerlingen worden aangemoedigd om doorlopend actief te luisteren. Ze reageren daarbij op de ideeën die worden geopperd:

- Ze kunnen deze aanvullen met een voorbeeld, een nuance aanbrengen of aangeven dat ze het er niet mee eens zijn.
- Elk meningsverschil moet worden onderbouwd (met feiten, voorbeelden, redenering).
- De leerlingen worden gevraagd om zich te baseren op argumenten in plaats van op emoties.

Op deze manier komen er, beetje bij beetje, ideeën tot stand waarop gereageerd kan worden en die ook kunnen veranderen.

Noteer op het bord: de punten waarover overeenstemming bestaat, de punten waarover onenigheid bestaat en de punten waarover onzekerheid bestaat.

Het doel is om geleidelijk toe te werken naar een gemeenschappelijk standpunt door de nadruk te leggen op de punten waarover consensus bestaat.

Voordelen van deze methode:

Deze methode kan dienen als afsluiting van een lessenreeks over debat. De voorafgaande werkvormen helpen leerlingen om een onderbouwd standpunt te leren formuleren, terwijl de constructieve dialoog erop gericht is om samen tot een gemeenschappelijke positie te komen tussen mensen met verschillende meningen. Zo komt besluitvorming in een democratie tot stand.

Voorbeeld van een tool die gebruikmaakt van de constructieve dialoog:

Klimaatcontroverses? Tijd voor dialoog!

<https://www.belvue.be/nl/activities/controverses-climatiques-dialoguons>

5.13. Filosofische denkvragen

Pedagogische doelstellingen:

- Verder kijken dan hun eerste idee en rekening houden met de voor- en nadelen.
- Standpunten innemen waarmee ze het aanvankelijk niet eens waren.
- Respectvol luisteren en de dialoog openhouden.
- Creatief experimenteren via rollenspellen, debatten en scenario's.
- Burgerschapsvaardigheden versterken.

De filosofische denkvragen zijn gratis te downloaden via de volgende links:

- Over het thema klimaat:
<https://www.belvue.be/nl/activities/klimaatburgers>
- Over het thema justitie:
<https://www.belvue.be/nl/activities/rechtstaat-filosofische-kaarten>
- Over het thema artificiële intelligentie:
<https://www.belvue.be/nl/activities/filosofische-kaarten-ai>

Vanaf 20 tot
100 minuten

Verloop:

Neem de rol van gespreksleider op.
Geef geen antwoorden, maar stel vragen.
Zo ligt het denkwerk bij de groep, blijft de denkrichting open en wordt een filosofische houding gestimuleerd.

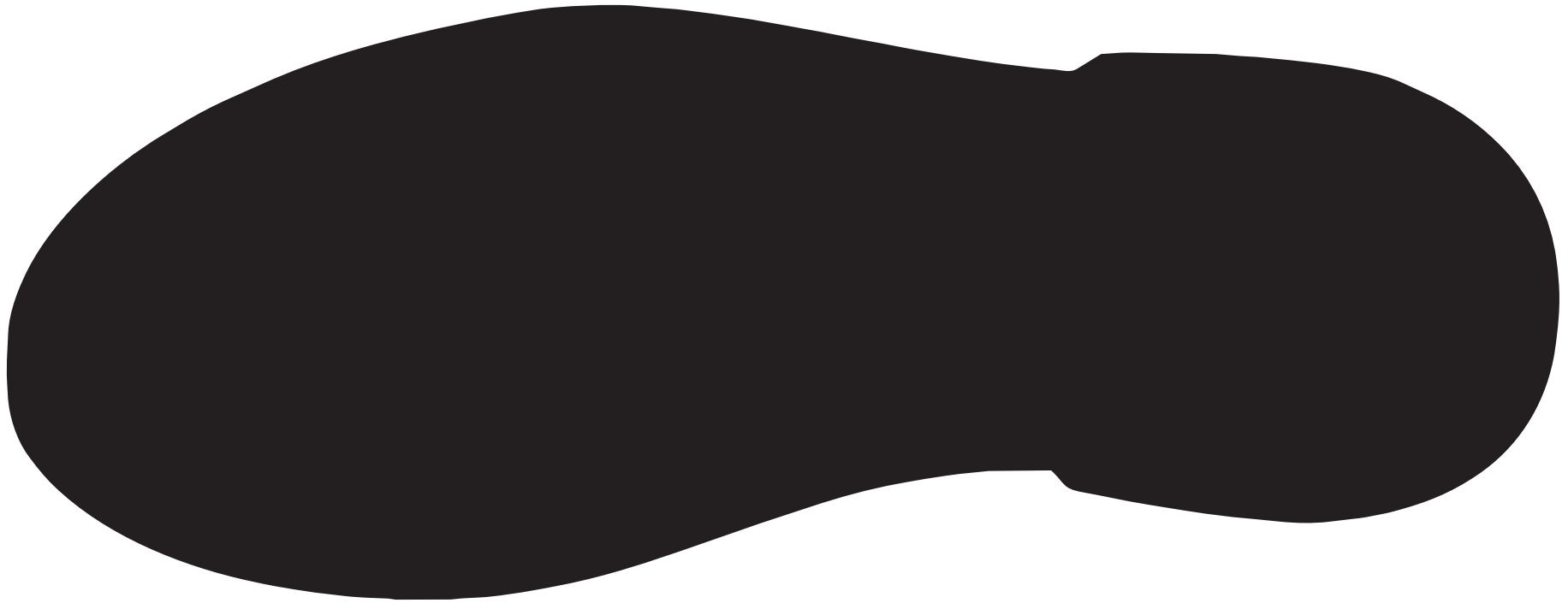
Voorbeelden van vragen:

- **Vragen over de argumentatie**
Kan je uitleggen waarom je dat denkt?
Wat is je belangrijkste argument?
Kun je aantonen dat je redenering correct is?
Waar komt jouw idee vandaan?
- **Verduidelijkingsvragen**
Kan je dat illustreren met een voorbeeld?
- **Vragen over eventuele gevolgen**
Wat is het gevolg daarvan voor...?
Geldt dit voor iedereen?
Geldt dit in alle situaties?
- **Vragen over andere perspectieven**
Wie heeft een ander idee?
Zijn er ook andere opties mogelijk?
Zou de omgekeerde redenering ook juist kunnen zijn?

Denkoefeningen zoals voorgesteld in de filosofische kaartensets:

- **Lijnoefening**
De leerlingen gaan op een lijn staan van 'helemaal eens' tot 'helemaal oneens'. Ze onderbouwen hun positie met argumenten, luisteren naar elkaar en kunnen tijdens het gesprek van mening veranderen.
- **Gedachte-experimenten, dilemma's en perspectiefoefeningen**
De leerlingen worden geconfronteerd met een situatie waarin ze moeten kiezen tussen verschillende opties. Ze lichten hun keuze toe en bespreken de uiteenlopende standpunten. Aan de hand van historische voorbeelden of rollenspellen leren ze vanuit verschillende perspectieven te denken.
- **Classificatieoefeningen**
De leerlingen verkennen verschillende categorieën en bepalen wat bepaalde begrippen precies betekenen.
- **Grote (filosofische) vragen**
De leerlingen denken samen na over grote vragen die hen uitnodigen om een standpunt in te nemen, te reflecteren en elkaars overtuigingen te verkennen.

Bijlage

Wil je meer doen?

Workshops in het BELvue:

In deze bundel staat een samenvatting van de aanpak die wordt gehanteerd in de workshops die door het BELvue museum worden georganiseerd. Deelname aan deze workshops is gratis, maar vooraf reserveren is verplicht.

Filosofische kaartensets:

Recht

<https://www.belvue.be/nl/activities/recht-staat-filosofische-kaarten>

Klimaatburgers

<https://www.belvue.be/nl/activities/klimaatburgers>

Algoritmes en AI

<https://www.belvue.be/nl/activities/filosofische-kaarten-ai>

Constructieve dialoog

Klimaatcontroverses? Tijd voor dialoog!

vzw EFDD, op initiatief van de Koning Boudewijnstichting

<https://www.efdd-asbl.org/controversesclimat>

Democracy dialogues

<https://democracydialogues.eu/>

